

FRANTIŠEK HEJL

CESTA RUMUNSKÉHO LIDU KE SVOBODĚ — SRPNOVÉ POVSTÁNÍ 1944

Rumunský národ a jeho lid šel ke své politické a sociální svobodě nesmírně složitou a obtížnou cestou. V meziválečném období na jeho bedra nemilosrdně dopadala celá tíha bojarsko-královské diktatury, kterou po roce 1940 zaměnila vojensko-fašistická diktatura v čele s Ionem Antoneskem. Antonescu osud rumunského národa spojil s dobrodružnou politikou nacistického Německa, po jehož boku zavlekl rumunský národ do zločinného tažení proti Sovětskému svazu. Tímto krokem vyslovil sám nad sebou ortel. Od tohoto okamžiku upadal kredit fašistické diktatury a rumunský lid se pod vedením Komunistické strany Rumunska pozvedl k odporu.

Po stalingradské katastrofě a po porážce na Donu prožívala vojensko-fašistická diktatura hlubokou vnitropolitickou a mezinárodně politickou krizi. Z obavy před odpovědností za zločiny páchané na území SSSR, za zločinné vedení války i vnitřní politiky byl Ion Antonescu ochoten předat moc opoziční buržoazii tzv. „historických“ stran v čele s vůdcem Selské národní strany J. Maniem, na fóru zahraničím v duchu svých představ o globální konfrontaci s komunismem usiloval o separátní mír se západními Spojenci. Leč ani Maniu, ani vůdce opoziční liberální buržoazie Brătianu nehdrali spojit osud rumunské buržoazní opozice s bankrotem vojensko-fašistické diktatury, nadto v okamžiku, kdy po Teheránu jediným východiskem z války byla bezpodmínečná kapitulace. Pro rumunský národ a jeho lid jedinou přijatelnou alternativou bylo svržení diktatury, rozchod s nacistickým Německem a přechod na stranu Spojených národů, příměří se Spojenci a obrana skutečných národních zájmů. Tato jediné možná alternativa vyvstala před všemi satelity osy s naprostou neúprosností již koncem roku 1943. Byla to alternativa národní záchrany. Na půdě Rumunska teprve jassko-kišiněvská operace a revoluční vystoupení rumunského lidu zpečetily osud vojensko-fašistické diktatury.

KSR od svého vzniku spojovala boj za holou existenci venkovského lidu s bojem dělníků textilních a metalurgických závodů a naftových polí již za hladových bouří v meziválečném období, zvl. na počátku 30. let, vysoko vztyčila prapor demokracie za královské diktatury a prapor svobody a svrchovanosti Rumunska za vojensko-fašistické diktatury v letech 1940

až 1944. KSR odhalovala protilidovou a protinárodní politiku Antoneskovy vlády, organizovala a vedla rumunský lid k odporu proti vykořisťování národního hospodářství nacistickým Německem, proti rabování rumunského naftového a surovinového bohatství a zemědělské produkce,¹ proti účasti na agresi proti SSSR, vyzývala rumunskou mládež k odmítání vojenské povinnosti a organizovala lidové hnutí odporu. KSR až do počátku roku 1944 jediná hájila skutečné zájmy rumunského národa a jeho lidu.

KSR za celou dobu své existence prokázala nespočet příkladů horoucího vlastenectví. Zápas rumunského národa za svržení fašistického režimu, za národní svobodu a státní svrchovanost, za spravedlivý zítřek spojovala s internacionálním bratrstvím bojujících sovětských národů. 8. července 1941 ilegální vedení KSR se obrátilo k svým členům a rumunským pracujícím s výzvou, v níž se uvádělo: „Historickou úlohou Komunistické strany Rumunska je organizovat boj ... společně s velkým sovětským lidem a ostatními národy za zničení a porážku krvavého germánského fašismu a jeho přísluhovačů ve všech zemích, za vyhnání fašistických okupantů z Rumunska, za svržení vlády zrádné bandy v čele s generálem Antoneskem, za osvobození země z krvavého germánského jha, za vítězství Sovětského svazu, za svobodu a nezávislost Rumunska“.² KSR vyzývala k vytvoření jednotné národní protifašistické fronty jako bezpodmínečné k vedení úspěšného osvobozeneckého zápasu. 6. září 1941 uveřejnila širokou politickou platformu osvobozeneckého boje, která obsahovala všechny životně důležité cíle, respektovala životní zájmy bojujícího rumunského národa. Jako politický cíl vytyčovala vytvoření demokratické vlády národní nezávislosti, reprezentující všechny vlastenecké síly, odstranění národnostního útlaku a potrestání osob zodpovědných za vtažení Rumunska do zločinné agrese proti SSSR.³ Zároveň KSR vyzývala rumunský lid, aby rozvinul

¹ Zadluženost Německa Rumunsku k 31. 12. 1940 dosahovala značné částky 1,05 miliardy lei, 31. 12. 1941 již 17, 148 miliardy a počátkem srpna 1944 zadluženost Německa dosáhla astronomického čísla 94 miliard předválečných lei. — Viz T. S a v i n, *Economia românească sub jugul imperialismului german*, București 1946, str. 42. O rabování naftového bohatství nacisty srv. G. R á v á ș *Din istoria petrolului românesc*, Buc. 1955. — Smluvní základ podřízení rumunské ekonomiky potřebám německého imperialismu vytvořila německo-rumunská dohoda z 23. 3. 1939, v níž se Rumunsko zavazovalo vypracovat desetiletý hospodářský plán, přizpůsobit potřebám nacistického Německa. Nová smlouva z 4. 12. 1939 dohodu z března dále rozšířila. Rumunsko nabylo charakter závislého státu. Srv. A. Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu*, Wiesbaden 1954. — Tzv. Bormannovo memorandum zcela ignoruje potřeby a zájmy satelitů, k nimž zaujímá zcela odmítavý postoj. Píše: „... není třeba, abychom kalkulovali s vůlí druhého národa. Svě vztahy s Rumunskem musíme plánovat v souladu s tímto principem...“ — viz Ion Popescu-Puțuri, Gheorghe Zaharia, N. Glodberg, N. Copoiu, *La Roumanie pendant la deuxième guerre mondiale*, Buc. 1964, s. 62. — Uvedme tu výrok samého Hitlera z 25. července 1941: „... Rumunsko učiní dobře, když se zcela vzdá myšlenky na vlastní průmysl. Bohatství své půdy a především obilí by mělo směřovat na německý trh.“. Podle Hitlerových slov se Rumunsko mělo přeměnit na koloniální přívěsek třetí říše, Dunaj se měl přeměnit na vnitroněmeckou dopravní tepnu, jehož břehy měli osídlit přesídlenci z říše. Viz *Hitler's Secret Conversations 1941–1944*, The New American Library 1961, 43.

² *Documente din istoria Partidului Comunist din România 1917–1944*, București 1951, str. 345.

³ *Ibidem*, str. 349.

všechny formy osvobozeneckého boje — od stávek, nekvalitní práce a sabotáží až po organizování partyzánských jednotek.

Výzva KSR respektovala skutečné zájmy rumunského národa, a to proto, že vojensko-fašistická diktatura byla nastolena s pomocí nacistů, v říjnu 1940 vstoupila nacistická vojska do Rumunska a jeho suverenita se stala iluzorní. Vojensko-fašistický teror měl umlčet nespokojenost rumunského lidu a jeho mluvčího — KSR. Koncentrační tábory nacistického typu měly „exterminovat“ komunisty, židy a demokraty a zlomit důstojnost rumunského lidu. Himmlerovy SS, Železná garda Horiy Simy, zmocněnec třetí říše Herrmann Neubacher a generál Hansen v dojemné shodě a spolupráci s Ionem Antoneskem určovali „práva“ a „svobody“ rumunského národa, okrádali ho a dohnali do národní katastrofy.⁴

Porušování státní svrchovanosti, loupení ekonomiky, ničení národní kultury, prudce se zvyšující ztráty ve zločiném tažení proti SSSR, vzrůst drahoty a inflace, bídy a hladu povzbuzovaly radikalizační proces odporu proti fašismu a nacismu a urychloval se proces polarizace sil a společenských vrstev rumunské společnosti.

Za takové situace je zcela pochopitelné, že se výzvy KSR setkávaly s živým ohlasem. Na závodech klesala produktivita práce, množily se sabotáže v dopravě. Narůstalo stávkové hnutí v podnicích válečné výroby, např. v závodech Lemaitre, Wolf, Malaxa, Metalglobus aj., sabotáže zasáhly závody energetiky, včetně petrolejářského průmyslu. Vlastenci zakládali požáry v muničních a vojenských skladech (Buzău, Tîrgoviște aj.).⁵

Již tato etapa rozvoje národně osvobozeneckého boje prokázala, že jeho rozhodující silou byli pracující v čele s dělnickou třídou. Této realitě objektivně odpovídala úloha KSR, ale též její činnost, neúnavná snaha o vytvoření jednotné protifašistické fronty. Této situaci odpovídala rezoluce ÚV KSR z ledna 1942, která vyzývala komunisty, aby „s ještě větší rozhodností pokračovali v boji za uskutečnění jednotné fronty se všemi pracujícími — se sociálními demokraty, s příslušníky národní caranistické strany a nestraníky“.⁶

Jednota zdola, jednota na pracovišti, které se stalo společným bojištěm, byla přirozeným a zákonitým jevem velmi složitého procesu rozvoje národně osvobozeneckého boje v Rumunsku, zvláště v období do velkého přelomu po Stalingradu a Kursku v létě 1943. Rozvoji národně osvobozeneckého hnutí nemohlo zabránit zřízení 11 služeben nacistické špionáže v hlavních průmyslových a správních centrech Rumunska, ani široká síť udavačů a slídlů rumunské policejní administrativy, ani přeměna zfašizované německé němčiny na polovojenské rezervy SS. Žádné masové represe, systematicky prováděné od května 1941, žádné hromadné procesy a exekuce komunistů a vlastenců, ani koncentrační tábory, nucené práce,

⁴ Viz A. Hillgruber, *cit. dílo*, str. 117 an. — Četné zajímavé doklady, které nemilosrdně strhávají masku zrádcům rumunského národa, přináší vzpomínková publikace nacistického pohlavára v Rumunsku H. Neubachera *Sonderauftrag Südost*, Göttingen 1956, str. 56 an., a edice dokumentů *Procesul marii trădări naționale*, ed. Eminescu, București 1946, *passim*.

⁵ Ion Popescu-Puțuri et al., *La Roumanie pendant la deuxième guerre mondiale*, Bucarest 1964, str. 80–81.

⁶ Viz *Documente din istoria Partidului comunist din România 1917–1944*, str. 363.

pogromy na židy, masové represe proti venkovskému lidu — vypalování usedlostí, konfiskace majetku, kruté represe proti rodinám vojnů a důstojníků, kteří přešli k Rudé armádě nebo k partyzánům nemohly zlomit odpor rumunského lidu proti fašistické diktatuře.⁷

Rozvoj osvobozeneckého boje rumunského národa byl složitý a obtížný. Zpočátku proti jednotné protifašistické frontě stála nejen fašistická diktatura, ale rovněž vůdcové buržoazních „historických“ stran. Sice předstírali opozici, ale ve skutečnosti brzdili rozvoj národně osvobozeneckého boje a až do léta 1944 objektivně nepřekáželi vojensko-fašistické diktatuře. Postup vůdců těchto stran Mani a Brătiana je formou rumunského attentismu, jehož kolaborantský charakter je zcela zjevný. Na jedné straně podporovali Antoneskovu zločinnou politiku agrese a diktátu a na druhé straně tím získali volnost ke svým kontaktům s anglo-americkými představiteli v Ankaře a zvláště v Cairu s cílem sletit novou protikomunistickou a protisovětskou koalici.⁸

Proto je zcela zákonitě, že se lidové hnutí odporu neomezilo pouze na ekonomické, sociální či branné formy boje, ale protifašistický boj byl všeobecný, šel k úplnému vykořenění fašismu ve všech sférách společenského, politického a kulturního života, že jeho základním požadavkem byla obecná demokratizace budoucího rumunského politického a hospodářského života.⁹ Rumunský lid vstupuje do osvobozeneckého boje bral

⁷ 27. V. 1941 I. Antonescu vydal rozkaz pozatýkat komunisty velkých průmyslových center — Bukurešti, Jass, Galace, Ploiești, Giurgiu Constance aj. V době od 15. do 20. VI. 1941 měli být pozatýkáni všichni komunisté v Rumunsku. V době od ledna 1942 do května 1944 bylo odsouzeno k trestu smrti 270 komunistů, fašistická bezpečnost likvidovala univerzitní profesory a buržoazní politiky — N. Jorgu, C. I. Parhona a S. Stoilova, zatkla Petra Grozu. 29. VI. 1941 za pogromu v Jassech bylo 8 000 židů povražděno, 150 000 bylo vyvezeno na nucené práce, jen z jižní Bukoviny jich bylo usmrceno 38 000 v Oświęcimí. — Viz podrobné a četné doklady u Heinricha Simoniše, *Din zilele negre ale fascismului hitlerisc in Banat*, Timișoara 1946, dále paměti Petra Grozy a citované dokumenty lidového soudu *Procesul marii trădări naționale*, Buc. 1946.

Připravuje svou studii sledoval jsem podrobně anatomii rozvoje hnutí odporu v Rumunsku. Dosavadní historiografie přinesla množství dokladů, které poskytují nezvratná svědectví o těsném spojení Komunistické strany Rumunska s denním životem lidu, s jeho zápasy a utrpením, důvěrně se obeznámila s jeho tužbami a potřebami. Na tyto skutečnosti reagovala ve svých usneseních a v každodenní politické práci. Srv. k tomu *Alianța clasei muncitoare cu țărăimea munc. in România*, Buc. 1969; Gh. I. Ionița, Gh. Țuțui, *Frontul plugarilor (1933—1953)*, Buc. 1970; Gh. Țuțui, A. Petric, *Frontul unic muncitoresc in România*, Buc., 1971; zvláště pak edice *Documente din istoria Partidului Comunist din România*, ed. II., Buc. 1953 aj.

⁸ Srv. N. I. Lebeděv, *Rumynija v gody vtoroj mirovoj vojny*, Moskva 1961, str. 165 an. — Protisovětský postoj „historických“ stran schvaloval americký vyslanec v Rumunsku Guenther. C. Hull opět ujišťoval rumunského vyslance v USA o příznivém postoji k rumunskému attentismu americké politiky. Anglická politika omlouvala rumunskou účast na východním tažení za vynucenou (!). V anglických kruzích nechyběly hlasy, které požadovaly, aby anglická vláda za cíl své politiky prohlásila obnovení Velkého Rumunska, včetně anexí z druhé světové války. — Srv. N. Lebeděv, *cit. dílo*, str. 168—171. Viz též H. Seton-Watson, *The East European Revolution* London 1950 str. 87 an. a G. Lukacs, *The Great Powers and Eastern Europe*, New York 1952, str. 464—486.

⁹ Lidové masy zaujaly negativní stanovisko k nastolení fašistické diktatury. První manifestace v roce 1940 a 1941 se konaly pod hesly „Pryč s terorem“, „Pryč s okupační armádou“, „Chceme chléb ne válku“, „Ať žije SSSR“ aj. — viz Revista arhivelor

svůj osud do vlastních rukou. Bojovým předvojem se stala dělnická třída, vedená nejprogressivnější a nejorganizovanější politickou protifašistickou silou, neposkrvněnou účastí na protinárodní a protilidové politice buržoazie, revoluční obhájkyň demokracie a sociálních práv lidu — Komunistickou stranou Rumunska. Objektivní postavení dělnické třídy a program KSR polarizovaly vlastenecké síly, získaly rolnictvo, progresivní intelektuály, vlastenecké elementy v armádě a drobnou buržoazii. KSR se díky své taktice a politice jednoty všech protifašistických a vlasteneckých sil, díky odvaze a obětavosti svých členů, jejich oddanosti věci národa a organizačním schopnostem stala uznávanou vedoucí silou v těchto nejtěžších chvílích novodobých dějin Rumunska, stala se silou, která ukazovala reálné perspektivy svobodné a opravdové demokratické budoucnosti. Historické dokumenty KSR — rezoluce ÚV z 6. září 1941 „Boj rumunského lidu za svobodu a národní nezávislost, úkoly KSR, politická platforma KSR“, rezoluce ÚV KSR z ledna 1942 „Zničení nebo ochrana rumunského národa“, usnesení ÚV o vytvoření protifašistické fronty z června 1943, Manifest KSR z 1. května 1944 a konečně výzva k národu ze srpna 1944 — všechny dokumenty jsou dnes již historickými doklady politické zralosti, morální síly a odvahy, teoretické a politické moudrosti, které KSR dávaly legitimaci vedoucí síly rumunského lidu a národa.¹⁰ Bojující lid Rumunska s KSR tvořily organickou bojovou jednotu, která se postupně stávala uvědomělou.

Cesta k uvědomělé jednotě byla však značně složitá. Bylo třeba překonání rozdělení dělnické třídy, paralyzovat nacionalistické iluze velkorumunského šovinismu, živené fašistickou propagandou. Každodenní příkladný boj komunistů získával postupně sympatie pracujících a zdola se kladly základy bojové jednoty, z níž se rodila jednota ideově politická.

Tyto skutečnosti a zároveň tlak mezinárodního vývoje, zvláště pak osvobozenécká úloha SSSR způsobily, že vedení SDSR v září 1943 přijalo rezoluci o společném boji s komunisty za jednotu dělnického a odborového hnutí v boji proti fašismu. Pravicové síly v sociálně demokratickém hnutí dohodu sabotovaly a teprve pod vlivem kvalitativně nové situace na hranicích Rumunska a hluboké krize Antoneskova režimu byly v dubnu 1944 zahájeny rozhovory a 1. května 1944 byla ustanovena Jednotná dělnická fronta.¹¹ K prohloubení krize a izolace Antoneskova režimu rozhodujícím způsobem napomáhala důsledně osvobozenécká politika Sovětského svazu, formulovaná v prohlášení sovětské vlády z 2. dubna 1944.¹²

Ještě dříve nežli pravicové vedení SDSR hledali spojení s KSR vlastenečtí důstojníci v čele s generálem C. Sănăteskem. Jednotná dělnická

¹⁰ *Documente din istoria Partidului Comunist...*, str. 345–6, 349, 363, 369, 371–372 aj. — *Din lupta PCR pentru încheierea alianței clasei muncitoare cu țărănimia muncitoare*, Buc. 1955. — Přehledně Gh. Tușui, A. Petric, *Frontul unic muncitoresc în România*, Buc. 1971, str. 46 an.

¹¹ Gh. Tușui, A. Petric, *Frontul unic...*, str. 58 an. Karol Niri, *Ot Jedinogo rabočego fronta k jedinnoj partii rabočego klassa Rumynii*, Bucharest 1972, str. 9 an. — *Sovetskij Sojuz i bor'ba narodov Central'noj a Jugo-Vostočnoj Jevropy za svobodu i nezavisimost 1941–1945*, Moskva 1978, str. 217 an. aj.

fronta se stala páteří sjednocovacího procesu všech sil, které se odhodlaly bojovat proti fašistické vládě. Na základě dohody KSR, SDSR, Národně demokratické strany a Strany liberální se konstituoval Národně demokratický blok.¹³ Politickou platformou Národně demokratického bloku byla platforma protifašistického boje; jeho cílem bylo svržení Antoneskovy diktatury cestou ozbrojeného povstání, jehož přípravou se KSR zabývala od srpna 1943.¹⁴ Rozhodujícím politicko-mocenským nástrojem a páteří povstání se měly stát dělnické a stranické bojové jednotky a při jeho uskutečnění se počítalo s účastí vlasteneckých důstojníků a vojáků. Jednotlivé úkoly povstání a jeho přípravy byly mistrně realizovány. 7. července 1944 bylo pak dosaženo dohody s armádou, a to v období závěrečných příprav Rudé armády k provedení jassko-kišiněvské operace.¹⁵

Od počátku května 1944 množí se pokusy dvora Michala I. o navázání kontaktů s KSR. Za těchto okolností proces formování protifašistického táboru nebyl prost vnitřních protikladů. Sociální demokracie vstupující do Jednotné dělnické fronty kalkulovala s tím, aby si v okamžiku rozhodného úderu proti fašistické diktatuře zachovala aktivní pozice v dělnickém a osvobozeneckém hnutí. Představitelé caranistické a liberální buržoazie bojovali o záchranu třídních pozic buržoazie jako rozhodující společensko-politické a mocenské síly v období po svržení Antoneskovy vlády. Monarchie sledovala svou záchranu. V celkovém postoji rumunských buržoazních kruhů — a to platí obecně o všech satelitních státech osy — se koncem války projevuje úsilí prodloužit život diktatur, ztlumit na maximum rozvoj a politickou krystalizaci lidového masového revolučního hnutí a zatím připravit náhradu zkompromitované fašistické diktatury buržoazní třídy novou, zdánlivě vlasteneckou garniturou.¹⁶

Vedení SDSR sabotovalo realizaci dohody o vytvoření Jednotné dělnické fronty, a proto KSR pohotově orientovala své organizace na vytváření bojové jednoty zdola. Skutečnost, že sociální demokracie nebyla příliš aktivní v masách, na závodech pod vedením komunistů vznikaly jednotné vlastenecké výbory či „výbory akce“, které se v létě 1944 šířily v zemědělských podnikcích na venkově a v dopravě. Od počátku roku 1944 dochází též k oživení partyzánské činnosti na venkově.

Upevňujíc vlastní vedení¹⁷ KSR se postavila do čela příprav složité operace obecného ozbrojeného povstání. Partyzánské oddíly v polovině srpna již operovaly od Moldavska do Banátu, „vlastenecké gardy“ se organizovaly na závodech. V hlavním městě jich v polovině srpna bylo více

¹² *Vnešňaja politika Sovetskogo Sojuza v period Otečestvennoj vojny*, sv. 3, M. 1947, str. 136. — *Sovetskij Sozuj i borba narodov...*, M. 1978, str. 229 an.

¹⁴ C. Pîrvulescu, *Unitatea de acțiune a clasei muncitoare un factor esențial al victoriei din august 1944*, Buc. 1964, str. 17–27.

¹⁴ Ion Popescu-Puțuri, Gh. Zaharia, et al., *La Roumanie pendant la deuxième guerre mondiale*, 1964, str. 71.

¹⁵ V. Liveanu et al., *Din cronica unor zile istorice*, Buc. s. d. (1972), str. 57.

¹⁶ N. I. Lebeděv, *cit. dílo*, str. 213 an. — *România in anii revoluției democrat populare*, str. 30 an.

¹⁷ Z vedení strany byli nuceni odejít levicoví sektáři a avanturisté, likvidátoři Jednotné fronty pracujících Foriș a Kofler.

než 50. V nich duší veškeré činnosti byli členové Svazu komunistické mládeže.¹⁸

V době příprav povstání KSR věnovala zvýšenou pozornost armádě, v níž neúspěchy na frontě, nesmyslné oběti a její ponížené postavení ve vztahu k nacistickým jednotkám vyvolaly hlubokou krizi a obecnou nespokojenost. Od srpna 1943 do června 1944 došlo k řadě setkání členů vedení strany s vlasteneckými důstojníky, z nichž nejdůležitější se konalo v noci z 13. na 14. června 1944. Za této schůzky byl posouzen plán povstání, vypracovaný KSR, a byl vytvořen Vojensko-revoluční výbor pro přípravu vystoupení.¹⁹

Program Národně demokratického bloku osvobození Rumunska z nacistické okupace a od vlastní militaristo-fašistické diktatury, program uzavření příměří se Spojenými národy a přechodu na jejich stranu, nastolení konstitučně demokratického režimu opozičních a národně osvobozenec-kých sil a revolučních organizací byl historickým kompromisem v revoluční taktice KSR.²⁰ Komunistická strana usilovala o kompromis a uzavřela jej s představiteli buržoazie jedině proto, že jí šlo o masy pracujících měst a venkova, na něž buržoazní strany a opoziční organizace měly stále značný vliv. Na druhé straně nelze přeházet skutečnost, že opoziční buržoazie vstupující na cestu kompromisu s komunisty činila tak jen ze strachu před masovým revolučním osvobozenec-kým hnutím lidových mas, kde si KSR získala svou práci a bojem velkou autoritu. Rozvoj národně osvobozenec-kého boje lidových mas bez účasti buržoazie snadno mohl přerůst v třídně osvobozovací boj, v socialistickou revoluci od samého počátku. Rumunská buržoazie se tohoto vývoje obávala stejně jako nastolení konstituční demokracie vlády, která zákonitě musela vést k rozšíření politických práv a svobod rumunských pracujících. Proto představitelé buržoazie dokonce zrazovali přípravu všennárodního ozbrojeného povstání, denuncovali je Antoneskovi (Maniu), pokoušeli se vymanévrovat Rumunsko z války bez nutnosti širokého, masového boje proti fašismu a nacismu.

Proto KSR a Vojensko-revoluční výbor v červenci 1944 na adresu těchto

¹⁸ Studii Revistă de istorie 4/1959, str. 132 an. *La contribution de la Roumanie à la victoire sur le fascisme*, Buc. 1965. Nicolae Ciăhîr, *Contribuția României la eliberarea Cehoslovaciei (1944–1945)*, in: Romanoslavica XVI, Buc. 1968, str. 461–465. — Rumynija v antigitlerovskoj vojne, Bucharest 1958. — Kupša I. i drugije, *Vklad Rumynii v antigitlerovskuju vojnu*, Buch. 1958. — *La Roumanie pendant la deuxième guerre mondiale*, str. 78 an. — N. I. Lebeděv cit. dílo, str. 214 an. — V. Liveanu et al., *Din cronica...*, str. 41 an, 49.

¹⁹ V. Liveanu et al., cit. dílo, str. 41–43. — Ion Popescu-Puțuri et al., *La contribution...*, str. 72. Jednání o přípravách ozbrojeného povstání řídila KSR. V čele stranické delegace byl Emil Bodnăraș, armádu a král. dvůr zastupovali gen. C. Sănătescu, gen. Gh. Mihail, pozdější náčelník štábu, pluk. D. Dămăceanu, M. Ioanițiu, Gr. Niculescu-Buzești, pozdější min. zahraniční ve vládě 23. srpna 1944.

²⁰ Před druhou světovou válkou v zemědělství pracovalo 78,2% obyvatelstva. Na venkově měli před válkou rozhodující postavení caranisté. — *Viz Reformy agrarne i polityka rolna v evropských krajích demokracií ludowej*, Warszawa 1974, str. 81. — Základními pracemi k agrární otázce v Rumunsku jsou: Gh. J. Ionița Gh. Tuțui, *Frontul plugarilor*, București 1970, Ion Popescu-Puțuri et al., *Alianța clasei muncitoare cut țărănimea muncitoare in România*, București 1969.

sil vyslovily varování, že si ve svých rukou podrží svobodu postupu v otázkách přípravy a provedení povstání.²¹

20. srpna 1944 zahájil 2. a 3. ukrajinský front historickou jasko-kišiněvskou operaci. Již 22. srpna se rýsovaly kontury obrovského obklíčení rozhodujících sil fašisticko-nacistických armád „Jižní Ukrajina“, jejichž základ tvořila 6. německá armáda. 23. srpna katastrofa armádního uskupení byla již neodvratná.²² Zhroucení fronty ve východních oblastech Rumunska bylo optimálním okamžikem pro zahájení povstání a zajištění maximálního úspěchu. Průběh a výsledky povstání plně potvrdily správnost jeho strategicko-taktické přípravy.²³

Slavné srpnové povstání rumunského národa mělo dalekosáhlý mezinárodní i vnitropolitický význam. Rumunsko bylo další zemí, která ohlašovala rozpad fašistické koalice, rumunské naftové, surovinové a zemědělské zdroje byly vyňaty z nacistického arsenálu, fašistické strategii vypadl z rukou klíč k celému Balkánu a dostal se do rukou Rudé armády. Postup a příklad Rumunska nezůstal bez vlivu v ostatních satelitních balkánských a středoevropských státech. Vojskostrategická pozice nacistické armády na Balkáně byla tím zcela zpečetěna.

Události nabyly rychlý spád. 23. srpna ve 22 hodin v rozhlase bylo zveřejněno svolání krále Michala a nové vlády v čele s generálem Šănăteskem, v němž rumunské armádě byl vydán rozkaz obrátit zbraně proti nacistické soldatesce, spojit se s Rudou armádou a vlasteneckými partyzánskými jednotkami a bojovat za svobodu Rumunska. Národu se sdělovala vůle vlády uzavřít příměří se Spojenci. Svolání připravila KSR společně s Vojsko-revolučním výborem. Protože však rumunská armáda a její generální štáb pokračoval na různých místech v bojových akcích a snažil se zabránit šíření národního povstání, KSR se dne 24. srpna obrátila ke všem vrstvám rumunského národa s svoláním a výzvou k povstání. Odezva byla mimořádná: Ve všech důležitých průmyslových závodech a centrech v čele s Bukurešťí a Ploiešťí převzaly bojovou iniciativu vlastenecké bojové útvary, zorganizované komunisty. Povstání se šířilo lavinovitě po celé zemi. Pokusy generála Šănăteska, generálního štábu, dvora a představitelů „historických“ stran zachovat armádu jako jediný a rozhodující nástroj převratu a nástroj záchrany otřeseného postavení vládnoucích vrstev buržoazie a znemožnit tak rozvoj širokého lidového národně osvobozenického hnutí zcela ztroskotaly. Mezinárodní faktor — rychlý postup sovětských vojsk — a vnitropolitická situace masového boje omezily buržoazii její manévrovací prostor na minimum. Šănăteskova vláda byla nucena učinit to, co vyžadovala budoucnost demokratického vývoje Rumunska.

²¹ N. I. Lebeděv, *Rumynija...*, str. 232.

²² Štemenko S. M., *Generální štáb za války, kniha druhá*, Praha 1974, str. 122 an. — *Osvoboditel'naja missija Sovetskich Booružennych Sil vo vtorej mirovoj vojne*, Moskva 1974², 145.

²³ V. Liveanu et al., *Din cronica...*, str. 97–138; S. Cambel, *Skúsenosti* októbra a dalších socialistických revolúcií, Bratislava 1982, str. 197 an. — Ernstgert Kalbe et al., *Geschichte der sozialistischen Gemeinschaft*, Berlin 1981; V. Melichar et al., *Formování světové socialistické soustavy v letech 1944–1949*, 2, 1975, str. 301 an. — *Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică*, Buc. 1974, str. 158 an.

Povstání z 23. srpna mělo osvobozenecký a demokratický charakter: svrhlo vojensko-fašistickou diktaturu, vyvedlo Rumunsko z války proti Spojencům v čele s SSSR a převedlo je do tábora protifašistické koalice Spojených národů. Vnitropoliticky aktivizovalo revoluční nástup lidových mas, narušilo monopol moci rumunské buržoazie a bojarstva, přivedilo pád jejich nejreakčnějších exponentů, ale postavení rumunských vládnoucích tříd nelikvidovalo. Prostřednictvím svých politických stran – caranistické a liberální – si rumunská buržoazie uchovala stále ještě převažující moc ve vládě, vzešlé z povstání 23. srpna 1944, stejně jako v mocenských prostředcích, kontrolovala státní aparát, měla v rukou armádu a policii. Za této situace dohoda o příměří, podepsaná v Moskvě 12. září 1944, byla novou nadějí rumunského lidu k rozvinutí revolučního programu.

Revoluční změny ze srpna 1944 v Rumunsku lze plným právem označit za revoluci národní a demokratickou. Vývoj tu odpovídal struktuře rumunské společnosti i celému vývojovému procesu národně osvobozeneckého boje. Srpnové povstání rumunského národa je první novodobou demokratickou revolucí v jeho dějinách, je počátkem dějinného obratu, přelomu, který otevíral prostor pro rozvoj revolučního vývoje směrem k socialistické revoluci.

DER WEG DES RUMÄNISCHEN VOLKES ZUR FREIHEIT -- DER AUGUSTAUFSTAND 1944

Der Autor analysiert an Hand herausgegebener Quellen und der bisherigen Historiographie die Entwicklung des nationalen Befreiungskampfes des rumänischen Volkes in der Zeit seiner Vollendung, in den Jahren 1943–1944. Er zeigt die Kompliziertheit des Prozesses auf, in dem die Kommunistische Partei Rumäniens, die bereits im Jahre 1941 ein Kampfprogramm ausarbeitete und Mitte 1943 mit den Vorbereitungen zum bewaffneten Volksaufstand gegen die militärfaschistische Diktatur und die nazistische Okkupation begann, die einzig wirklich revolutionäre Kraft war. Der Autor zeigt auf den komplizierten Prozess der Formierung der Arbeitereinheitsfront und des Volksdemokratischen Blockes, auf die Widersprüchlichkeit der Ziele, die die einzelnen politischen Parteien und Elemente der unterschiedlichen Schichten und Klassen der rumänischen Gesellschaft verfolgten. Den Augustaufstand charakterisiert er als nationale und demokratische Revolution, als Umbruch, der den Raum für die revolutionären Entwicklung in Richtung sozialistische Revolution öffnete.

